

longer terms of possession for acquisition of ownership. However, such terms of possession shall not be longer than the double terms of the ordinary acquisitive prescription.

Key words: acquisitive prescription, extraordinary acquisitive prescription, good-faith obtaining of property, possession, ownership.

УДК 351.82:64

*Олександр Павлович Ігнатенко,
докторант кафедри управління національним господарством
Національної академії державного управління
при Президентіві України,
кандидат економічних наук*

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ УКРАЇНИ

Вивчення та аналіз історичних передумов будь-якої проблематики в державній політиці під час досліджень завжди необхідне, оскільки це зменшує ризики повторення минулих помилок.

Реформування будь-якої сфери неможливе без вивчення та використання історичного досвіду. Існує думка, що історичний досвід переважно вказує на помилки, яким можна запобігти, і тільки інколи надає ідеї для нових ефективних рішень. Тому чим глибше і різнобічніше буде проведено історичні дослідження, тим більш якісніше можна сформувати державну політику.

Сфера благоустрою населених пунктів протягом всієї історичної долі людства завжди була важливим аспектом у діяльності державної влади. Свій вплив на процеси, що здійснювалися у сфері благоустрою населених пунктів, держава реалізовувала через систему законодавства.

Питанням історичних передумов утворення сфери благоустрою приділив свою увагу Є. Пряхін [1]. Так, на думку дослідника, на розвиток благоустрою населених пунктів як суспільного явища мали вплив такі фактори, як відокремлення ремесла від землеробства, розвиток людської цивілізації, виникнення місцевого самоврядування, війни, різні катаклізми, досягнення науки і техніки.

Однак у попередніх дослідженнях не розглядався зв'язок формування сфери благоустрою населених пунктів із появою людських поселень, формуванням державності та державного управління, у тому числі через систему законодавства.

Мета статті полягає у розгляді історичних передумов становлення сфери благоустрою населених пунктів у призмі держави і права.

Благоустрій завжди був «візитівкою» міста, селища чи села перед гостями, а для самих мешканців створював соціально-естетичний комфорт проживання у населеному пункті.

Ще від давніх часів Трипілья, Київської Русі, козацтва та радянського періоду наші діди та прадіди дбали, щоб Україну визнавали у світі, пам'ятали нашу гостинність, вшановували красу нашого рідного краю, наших храмів, історичних пам'яток, загальний стан міст, селищ та сіл. Недарма європейські країни неодноразово оцінювали та визнавали добробут наших міст і надавали Магдебурзьке право. Ми ж — нащадки, не змогли за часи незалежності нашої

країни зберегти в належному стані наш спадок. Стан благоустрою населених пунктів, як і всього житлово-комунального господарства, жадає кращої долі.

Протягом всієї історичної долі людства соціально-економічні вимоги його існування були нероздільно пов'язанні з благоустроєм території, де вони мешкали, створюючи сприятливі умови життя населення, а також раціональне використання оточуючої території.

Питання формування сфери благоустрою населених пунктів та її державного регулювання пов'язані з історичними та соціально-економічними аспектами людських поселень, у тому числі на території сучасної України.

На нашу думку, людські поселення як основа державотворення почали з'являтися завдяки об'єктам благоустрою. Цьому сприяли такі об'єкти благоустрою, як місця поховання, а також поодинокі могили родичів та знаних одноплемінників, релігійна монументальна архітектура. Потреба людини в увічненні та вшануванні своїх померлих родичів та знаних одноплемінників, зародження духовності, релігії та осмислення світогляду дала поштовх утворенню людських поселень навколо або поблизу цих об'єктів благоустрою з урахуванням ландшафту і природних чинників.

Підтвердженням цього є археологічні розкопки, що проводилися на території України, стосовно Трипільської культури (4000–2100 рр. до н. е.), Ямної культури (2800–2300 рр. до н. е.), Катакомбної культури (2300–1300 рр. до н. е.), Зрубної культури (1700–1300 рр. до н. е.), Тшинецької культури (1700–1200 рр. до н. е.) [2]. Під час існування цих археологічних культур на різних територіях з'являються гробниці, поховальні, кургани, могили тощо, які в подальшому доповнюються пам'ятниками, нагробними спорудами. У свою чергу, це дало поштовх до утворення монументального мистецтва.

Навіть кочові племена, що з'являлися на території України, — кіммерійці (X ст. до н. е.), скіфи (VII–III ст. до н. е.), сармати (III ст. до н. е.), гуни (IV ст. н. е.) [2] залишали за собою місця поховань у вигляді курганів або поодиноких могил зі схожими обрядами поховань.

При утворенні людських поселень неподалік від місць поховань обов'язково знаходили своє місце інші об'єкти благоустрою — території загального користування, такі як площі та майдани, де могли збиратися громади, а також вулиці, якими вони пересувалися.

Це дало в подальшому поштовх до формування містобудівних вимог у законодавстві під час утворення міст, де вагоме значення мали об'єкти благоустрою, насамперед це сади палацових або культових споруд, що зародили садово-паркове мистецтво та озеленення територій.

Свідченням цього є заснування греками, починаючи з VII ст. до н. е., в Північному Причорномор'ї міст-колоній: Тір, Ольвія, Пантікапей, Херсонес, а пізніше й Боспорська держава [2]. Саме в ці роки, разом з будівництвом та становленням міст-держав, побудови довготривалого житла, створенням державного утворення, стали з'являтися і об'єкти благоустрою, згадки про них або артефакти дійшли і до нас. До них можна віднести бруковані каменем вулиці і площі, пам'ятники, малі архітектурні форми та місця поховань. За їх створенням та подальшою експлуатацією стежили правителі таких міст-держав, що було першим досвідом державного регулювання сфери благоустрою населених пунктів на території сучасної України.

Розвиток державності дає значний поштовх розвитку сфери благоустрою. Відбувається нав'язування з боку різних державних правителів власних архітектурних підходів до утворення об'єктів благоустрою, що тісно пов'язані з культурою та релігією. Встановлюється тісна залежність розвитку сфери благоустрою населених пунктів від соціально-економічного стану відповідної держави. У подальшому стан та розвиток об'єктів благоустрою населених пунктів відіграє значну роль у питаннях державного управління, що зберігається і в сучасному житті, і яку необхідно ґрунтовно досліджувати.

Так, на території сучасної України, починаючи з VIII ст., українські землі стали центром Руської землі на чолі з Києвом. На думку українського історика М. Грушевського, «Київська

Русь є першою формою української державності» [3], за часи якої було вироблено і кодекс законів «Руська правда».

Ця епоха залишила багато свідчень становлення сфери благоустрою, що тісно пов'язана із формуванням державності та прийняттям християнства. Із будівництвом міст та церков у цей період приділяється значна увага об'єктам і елементам благоустрою, передусім місцям загального користування — вулицям, площам, з'являються частоколи та мури, що мають як оборонний характер, так і є огорожувальним елементом благоустрою. Багато церков та пам'ятних споруд досі збереглися або відновлені та вимагають від органів державної влади та органів місцевого самоврядування підтримки зразкового благоустрою цих об'єктів, а вони самі увійшли до переліку пам'яток історико-культурної спадщини нашої держави.

На кінець XIV ст. українські землі перебували у складі різних держав. Литва ще раніше опанувала землі Києва, Чернігова і Волині. Польща — Галичину і Поділля. Південна степова Україна перебувала під зверхністю Кримського ханства, утвореного у 1447 р, а Закарпаття — Угорщини. У 1569 р. Литва і Польща об'єдналися в Річ Посполиту для протидії сусідам, в результаті цього центральні українські землі Литви (Київщина, Чернігівщина, Волинь та Поділля) перейшли під польський контроль. Лише наприкінці XV ст. на межі кордонів Литви, Московії та Криму, у «диких степах» Запорожжя, з'явилося угруповання вояків, що звали себе козаками. З XVI ст. їхнім військовим осередком стала Січ. А після останнього поділу Речі Посполитої 1795 р. українські землі були розділені між Австро-Угорщиною і Росією. Перша отримала Галичину, Буковину і Закарпаття, а друга — решту України [2]. Все це значно вплинуло на характер містобудівництва, у тому числі об'єктів благоустрою населених пунктів, залежно від вподобань правителів країни, до якої входила та чи інша частина сучасної України.

У ті часи влада будь-якої держави намагалася нав'язати власну ідеологію державного управління, у тому числі і права, що також торкається об'єктів благоустрою населених пунктів. Розуміючи необхідність задоволення підданих у міському житті, правителі починають витратити кошти, отримані з податків, на благоустрій.

Так, наприклад, у 1543 р. дружина польського короля Сигізмунда I Бона виміняла Ковельську волость із прилеглими селами у Василя Сангушка, взамін на поселення Смоляни, Обольце, Горволь. Ковель переходить в управління королівських старост, які турбувалися про благоустрій міста і волості, розпоряджалися королівськими прибутками, чинили суд і розправу над шляхтою і селянами. У своїх діях старости керувалися Литовським або Волинським Статутом (1529) та особливими королівськими наказами [4].

Про розвиток напрямів освіти щодо державного управління та регулювання сфери благоустрою населених пунктів свідчить інформація про історію кафедри адміністративного права Київського університету (нині — Київський Національного університету імені Тараса Шевченка) [5]. Історія цієї кафедри бере свій початок ще з перших років функціонування університету. Статут Університету Св. Володимира від 25 грудня 1833 р. передбачав, що на юридичному факультеті, серед інших, викладається така дисципліна, як «Закони Благочинства», яка зумовила видання перших тематичних лекційних курсів, які були розроблені професорами С. Богородським та М. Іванішевим, а вже згідно з загальноуніверситетським Статутом 1863 р. на юридичному факультеті створюється кафедра Поліцейського права, на якій викладаються такі дисципліни, як «Вчення про безпеку (Закони благочинства)» та «Вчення про добробут (Закони благоустрою)». У 1869 р. був виданий перший тематичний підручник з поліцейського права видавництва Університету Св. Володимира — курс лекцій з державного благоустрою, який читав видатний професор М. Бунге, а у 1889 р. — курс з державного благоустрою (поліцейського права) професора А. Антоновича, які наразі вважаються класичними працями адміністративної науки.

Вирішення питань благоустрою населених пунктів на державному рівні ми знаходимо також у реформах 60–70-х років XIX ст. у Російській імперії [6].

Реформи у сфері благоустрою населених пунктів пов'язують із реформуванням місцевого самоврядування, яке передбачало, що у містах обиралися міські думи й управи, що опікувалися проблемами міського благоустрою.

Міські думи, як і земства, опікувалися благоустроєм міст, охороною здоров'я, освітою, розвитком промисловості, торгівлі, станом ринків. Однак у 1892 р. було прийнято нове міське Положення, яке урізало повноваження міського самоврядування.

Поліцейська реформа здійснювалася відповідно до затверджених царським указом від 25 грудня 1862 р. Тимчасових правил про устрій поліції у містах та повітах губерній. За важливістю вона стала другою серед інших реформ, зумовленою тими ж соціально-економічними й політичними причинами, що й інші. До того ж ліквідація кріпосного права викликала скасування вотчинної поліції. Крім того, внаслідок грабіжницького характеру селянської реформи відбулося різке зростання селянського руху.

Органи поліції звільнялися від не властивих їм господарських функцій і питань благоустрою, які переходили до органів земського й міського самоврядування. Проведення попереднього слідства передавалося судовим слідчим. Поліція мала насамперед «стежити за виконанням законів, охороняти безпеку й справи громадського благоустрою» [7].

Такі реформи сприяли зародженню приватно-публічного партнерства у сфері благоустрою. Прикладом цього на теренах сучасної України може стати М. Терещенко [8, с. 50–51]. Він жваво цікавився міськими справами і передав багато своїх коштів на благоустрій Києва. Благодійна і меценатська діяльність М. Терещенка сприяла значному благоустрою також і м. Глухова, де він народився. Також є багато інших аналогічних цьому прикладів.

Почав розвиватися і громадський рух у сфері благоустрою, який тісно співпрацював з органами державної влади та утвореними органами самоврядування. Наприклад, у Святошинському районі м. Києва для розв'язання різноманітних проблем було створено Товариство благоустрою Святошина, яке складалося в 1910 р. зі 123 членів [9].

З часу Лютневої революції в Росії 1918 р. сфера благоустрою, як і все інше, підпадає під планово-економічну систему з командно-адміністративним державним управлінням з власною архітектурою будівництва, яка збереглася і до сьогодні. Значне місце в питаннях благоустрою має напрям встановлення комуністично-монументальних пам'яток та споруд.

У той же час протягом періоду нової економічної політики в СРСР (1921–1927) до покращання ситуації з благоустроєм населених пунктів долучали органи самоорганізації населення, такі як домові, вуличні, квартальні тощо комітети [10, с. 196]. З цього часу спостерігалось різке зниження інтересу держави до таких органів.

Наприклад, у 1934 р. Тульська міськрада видає три брошури, одна з яких дає тільки директивні матеріали «Комітети улиц г. Тулы, их организация и задачи», друга узагальнює тільки перші кроки новостворених комітетів м. Тули «Комитеты улиц г. Тулы в борьбе за благоустройство г. Тулы», третя показує роботу трьох комітетів м. Тули «Опыт работы комсодов по благоустройству Тулы» [10, с. 7].

Після початку Великої вітчизняної війни на території України було зруйновано майже все, у тому числі об'єкти благоустрою, які довелося відновлювати або заново створювати у післявоєнні часи. Хоча слід зазначити, що на територіях, захоплених німецько-фашистськими загарбниками, спостерігалось встановлення підконтрольних органів самоврядування, яким доручалося приведення у належний стан територій, у тому числі об'єктів благоустрою, про що свідчать численні документальні кінофільми про цей період.

Відновлення органів самоорганізації населення відбулося лише у 1960 р. у вигляді громадських домових комітетів, для яких було затверджено Положення Держпланом Ради Міністрів УРСР разом із Українською республіканською Радою професійних спілок [10, с. 198].

З незалежністю України у 1991 р. та зі зміною підходів до державного управління в країні, змінюються погляди на архітектуру об'єктів та елементів сфери благоустрою населених

пунктів, створюється нове законодавство, що регулює ці питання, з'являються нові форми управління та утримання об'єктів благоустрою.

Розгляд історичного становлення держави і права у сфері благоустрою населених пунктів України дало змогу пересвідчитися, що утворення населених пунктів із розвитком на їх території об'єктів благоустрою дало поштовх державотворенню. У подальшому управління процесами будівництва та експлуатації об'єктів благоустрою населених пунктів держава почала здійснювала за допомогою правових інструментів, що нині стали джерелами законодавчих та нормативно-правових актів державного регулювання у цій сфері.

Список використаних джерел

1. *Пряхін Є. В.* Адміністративно-правове регулювання і забезпечення дотримання правил благоустрою населених пунктів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Є. В. Пряхін ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — 19 с.
2. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.translate.google.com.ua/>.
3. *Енциклопедія історії України* / редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.]. — К. : Наукова думка, 2008. — Т. 4 : Ка-Ком. — 528 с.
4. *Ковель: історія, здобутки, перспективи* // Ковель: історія та сучасність [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kovel.in.ua>.
5. *Сайт Київського Національного Університету ім. Т. Г. Шевченка* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law.univ.kiev.ua>.
6. *Реформи 60–70-х рр. XIX ст. у Російській імперії* // Історія України. Тема 25. Наддніпрянська Україна в другій половині XIX ст. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.izno.com.ua>.
7. *Історія держави і права України* : навч. посіб. / В. М. Іванов. — К. : МАУП, 2002. — Ч. 1. — 264 с.
8. *Історія України. 5, 7 класи: нестандартні уроки* / за ред. О. А. Подобед [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.books.google.com.ua>.
9. *Сайт Святошинської районної в м. Києві державної адміністрації* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.svyatoshin.kyiv-city.gov.ua>.
10. *Мішина Н. В.* Органи самоорганізації населення: минуле, сучасне, перспективи : монографія / Н. В. Мішина. — О. : ЩРІДУ НАДУ, 2008. — 240 с.

Ігнатенко О. П. Історичне становлення держави і права у сфері благоустрою населених пунктів України

У результаті досліджень висловлено припущення, що місця поховання як об'єкт благоустрою вплинули на утворення людських поселень. Це в подальшому сприяло державотворенню та застосуванню правових інструментів у сфері благоустрою населених пунктів.

Ключові слова: державне регулювання, сфера благоустрою населених пунктів, благоустрій, житлово-комунальне господарство, державна політика, державне управління, нормативно-правове регулювання.

Игнатенко А. П. Историческое становление государства и права в сфере благоустройства населенных пунктов Украины

В результате исследований высказано предположение, что места захоронений как объект благоустройства повлияли на образование людских поселений. Это в дальнейшем способствовало образованию государственности и применению правовых инструментов в сфере благоустройства населенных пунктов.

Ключевые слова: государственное регулирование, сфера благоустройства населенных мест, благоустройство, жилищно-коммунальное хозяйство, государственная политика, государственное управление, нормативно-правовое регулирование.

Ignatenko O. Historical development of state and law in area of beautification of human settlements of Ukraine

Studies in the article is devoted to historical development of law in area of beautification of Ukrainian human settlements. It was analyzed the relationship the formation objects of beautification with the formation of human settlement on the territory of Ukraine.

The first objects of beautification, which led to the formation of human settlements, in our view, was a place of burial, and individual graves of relatives and tribesmen known, religious monumental architecture. It is the human need for perpetuating and honoring their dead relatives and known fellow spiritual origin,

religion or belief understanding gave rise to the formation of human settlement around or near these objects of beautification considering the landscape and natural factors.

Later in the formation of human settlements nearby necessarily find a place other objects beautification — the area of common use, such as squares and streets where the community could meet and streets as they moved.

The area of beautification of human settlements throughout the historical destiny of mankind has always been an important aspect of public action. His influence on the processes carried out in the area of beautification of human settlements state implemented the system through legislation.

The rulers of the various states, which included various parts of modern Ukraine, to strengthen its influence in the territories controlled by the imposed nature of city planning, including objects of beautification of human settlement.

On the development of education majors on governance and regulation of beautification of human settlement shows information about the history of the Department of Administrative Law at the National University of Taras Shevchenko.

The present scope of public policy of the area of beautification of human settlement associated with the reform of local government, which occurs to this day.

As a result, the studies were suggested that the place of burial as object of beautification influenced the formation of human settlements. This in further contributed to state-building and the use of legal instruments in the area of beautification of human settlements.

Key words: government regulation, area of beautification of human settlements, beautification of human settlements, housing & municipal economy, public policy, public management, legal regulation.

УДК 349.6.001.32

*Ілля Іванович Каракаш,
завідувач кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, професор*

СПІВВІДНОШЕННЯ БУДЕННОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ ВЛАСНОСТІ

Категорія власності увійшла в повсякденне вживання задовго до появи наукових теорій і концепцій про неї. Термін «власність» у гуманітарних дослідженнях вживається у багатьох значеннях й аспектах, уявлення про яку формувалося протягом тисячоліть, але розуміння і тлумачення власності все ще залишаються спірними і сприймаються неоднаково. В українській [1–8], російській [9–22] та зарубіжній [23–24] науковій літературі проблеми власності є достатньо дослідженими, проте вони досі є дискусійними. Висування відносин власності на пріоритетне місце соціальної думки в сучасному українському суспільстві пояснюється здійсненням їх докорінного перетворення і радикального реформування, з якими пов'язуються першорядні матеріальні інтереси людини і суспільства.

У повсякденній свідомості, що формується під впливом процесів звичайної життєдіяльності людини, розуміння власності пов'язується із зовнішніми предметами неживого світу [25, с. 103] і сприймається як ставлення людей до належних їм речей [26, с. 338]. Усвідомлення власності у людино-речовому розумінні видається як приналежність речей, предметів або об'єктів зовнішнього світу певним особам. Така приналежність надає конкретним особам можливості відповідного впливу на ці об'єкти з метою реалізації певних інтересів і задово-